

SCT. CLEMENS KILDE.

I Stenløse sogn findes på præstegårdens jord en hellig kilde, den nævnes første gang i 1755. Kilden har forskellige navne. Den ældste er Vide Kilde, der uden tvivl går langt tilbage i tiden, det kommer antageligt af det gamle, nordiske ord "vi", som betyder hellig. Vi kender ordet fra "Odins Vi", det ældste navn for Odense. Andre tider har sat et H foran vide, så det blev til Hvide Kilde, et navn, den sikkert har fået fra det store kalkindhold i vandet.

En tradition, som går langt tilbage i tiden, siger, at den i selve sognet var kendt under et tredje navn: "Sct. Immanuel's Kilde". Det var præsten i Stenløse, Japhet Kehlet (1769-1810), der indviede den i dette navn, måske for at mane den gamle overtro med et hedensk vi i jorden. Immanuel betyder nemlig "Gud med os".

Klokken med Sct. Clemens-figuren

Men i dag kender vi den kun som Sct. Clemens kilde, og det navn har den fået efter kirken, der er viet til Sct. Clemens ikke alene søfarernes beskytter, men også kildernes. Legenden fortæller nemlig, "at pave Clemens på grund af sin apostolske gerning med prædiken, omvendelse og dåb blev forvist af kejser Trajan til halvøen Krim, hvor han sammen med kristne fanger skulle arbejde i de berygtede marmorbrud

i Chersones (nu Sevastopol). Der var en livstruende vandmangel. En dag bemærkede Clemens et får (Guds lam) skrabe med sin højre hov i jorden et bestemt sted. Med sine hænder gravede han ned, og pludselig sprudlede en kilde frem. Clemens fortsatte på halvøen med at prædike og døbe. Herover blev kejseren så optændt af raseri, at han dømte Clemens til døden. Med et anker bundet til halsen blev han kastet i Sortehavet. Samtidig blev alle nydøbte henrettet.

Legenden fortæller videre, at to slaviske brødre, der var kristne, i 868 bjergede ankeret og de jordiske rester af Clemens. De blev stykkevis ført til Rom og bisat i San Clemente basilikaen (har ikke navn efter pave Clemens). Englene havde lavet en grav til Clemens på havbunden. Den var tørlagt en gang om året, hvor der var særlig lavt tidevand. Jeg forestiller mig, at brødrene har benyttet denne lejlighed til at stedfæste Clemens' grav."

Således skriver civilingeniør E. Bech Sørensen i Stenløse-Fangel menighedsblad. "Clemens var døbt af apostelen Peter og var den 3. pave efter ham. Hans "regeringstid" var fra ca. 92 til 100."

Ved den første omtale af kilden i 1755 fortælles det, at kilden "besøges Sct. Hans aften af en del syge både fra disse og omliggende sogne. Vandet er af en ekstraordinær god beskaffenhed." Vi må altså gå ud fra, at folk fra nær og fjern i stort tal er søgt til kilden for at finde helbredelse eller lindring for deres sygdomme, især Sct. Hans nat har tilstrømningen været stor. Foruden sommernattens kogleri og mystik var også naturens gode kræfter den nat i virksomhed, og sammen med lægedommen i det friske kildevand kunne det gøre underværker.

Kildemarked

Når man læser gamle beretninger, har man indtryk af, at det halve Fyn samledes her - ikke fordi halvdelen af befolkningen var syg, det var trods alt de færreste. Men de syge skulle jo transporteres - ofte langvejs fra - til kilden, de skulle hjælpes til at bade i kildens undergørende

vand, så der var mange hjælpere med. På den måde opstod der et rigtig kildemarked med gøglere, telte og boder, hvorfra bissekræmmere forsøgte at afsætte deres kram til et købelystent publikum.

Helt op til vort århundrede fejredes Skt. Hans aften på den måde med syge, der søgte helbredelse, og raske, der morede sig med dans, spil og sang i den lyse nat. Men fra midten af 1800-tallet dalede antallet af syge, der søgte kilden, betragteligt. Nu kom folk hovedsagelig for at more sig, kun enkelte børn med udslet eller engelsk syge kom fra de omliggende sogne for at bade i kildens afløb til "Ellemøllen", som ligger længere nede mod åen, men det blev færre og færre, og efterhånden groede afløbet helt til og skjultes af tætvoxende forglemmegejer.

Selve kilden udtørrede efterhånden. Det forhindrede dog ikke folk i at komme til kildemarked, der var et helt folkemarked med beværtninger og handelsboder, især var der mange pottemagere, således kom i en lang årrække pottemager Thrane fra Odense med sine varer. Publikum invaderede pladsen fra kl. 3 om eftermiddagen. Først kom børnene, derefter fulgte forældrene sammen med andre familiemedlemmer og naboer. Aftenen og natten tilhørte ungdommen. Pigerne kom, når de havde "malket til aften" og karlene, når de havde "fodret af". Det var signalet til, at forældrene tog deres børn ved hånden og gik hjem - og så tog ungdommen fat med sang, dans osv - til den lyse morgen.

Men kildefesterne fik en brat afslutning, for i slutningen af århundredet fik Odense en ny herredsfoged, en vis August Jørgensen. Han var en meget stærk modstander af unge menneskers sammenkomster, især fordi han havde begrundet mistanke om, at kildevandet var blevet skiftet ud med andre og langt stærkere varer end det undergørende vand! Øl og spiritus havde fundet vej til kildepladsen! Så han forbød kildefesterne som så mange andre fester af den slags, og det gjorde han ganske enkelt ved at sende politi til Sct. Clemens Kilde. Boder og telte blev beordret lukket og pakket sammen. Det følgende år mødte politiet igen for at kontrollere, om ordren blev fulgt.

Kildekonerne

De gamle i sognet gik dog i mange år trofast ned til Kildepladsen ved Skt. Hans-tid, for de gamle kildekoner, Mette og Marie, var der stadig, de boede i det gamle hus ved Kilden. For dem var det et stort tab, da festerne hørte op. Marie havde i mange år tappet kildevand og solgt det for 2 øre pr. kop, mens Mette serverede kaffe for markedsgæsterne.

Kilde-Marie

Nu havde de kun minderne tilbage, men de ville gerne fortælle om alle dem, der var blevet helbredt ved kilden. Kildekonerne leverer selv det bedste bevis på, at vandet havde undergørende virkning, for begge blev meget gamle. I dag ved vi kun lidt om disse kildekoner, men den gang var de kendt i hele omegnen, navnene har vi dog.

Mette Kristine Hansen, f. Poulsdatter, født i 1802 som datter af husmand Poul Nielsen og hustru Ane. Hun døde den 2. februar 1900 som enke efter arbejdsmand Rasmus Hansen. Den 7. februar blev hun begravet på Stenløse kirkegård.

19 år yngre var Marie Nielsen, f. Rasmusdatter. Hun blev født i Højme ca. 1821 som datter af husmand Rasmus Hansen og hustru, hvis navn ikke kendes. Hun blev gift med gartner Rasmus Nielsen, Stenløse og døde som enke efter ham den 26. april 1913 på Dalumgårds Allé, Dalum.

Begravelsen på Stenløse kirkegård fandt sted den 2. maj 1913. Vi ved, at hendes gravsted har været lige nord for pastor Gjellebøls gravsted.

Begge kildekoners gravsted er forlængst nedlagt. Kildekonerne nåede altså - måske takket være kildevandet - en for deres tid meget høj alder, henholdsvis 88 og 92 år.

Kildemarkedet genoplives.

Umiddelbart efter 2. verdenskrig blev kildemarkedet for en enkelt dag vakt til live. Baggrunden var, at sognet manglede penge til det lokale biblioteksarbejde. Det blev et meget stort heldagsarrangement, hvor alle gode kræfter forenedes i de omfattende forberedelser. Det var ved den lejlighed, at kunstmaleren Svend Saabye dekorerede Elle Mølle indvendig. På markedspladsen opførte skolebørnene ved Elle Mølle et eventyrspil af H.C. Andersen.

På kildepladsen opførtes et kildespil skrevet af sognepræst Oluf Balslev, hvor første afdeling er bygget over den gamle folkevisen om Hr. Truels døtre, der af røvere blev bortført og myrdet. På stedet, hvor de myrdede havde hvilet, udsprang en kilde. 2. afdeling handler om folkefesterne ved Sct. Clemens kilde, og her har Marie Kildens en fremtrædende rolle. Slutningen på spillet viser, at folk efterhånden havde mistet troen på det undergørende vand, derfor tørrede kilden ud!

Som i de gode, gamle dage var der også den dag forskellige salgsboder, bl.a. med pottemagerarbejde.

Kildepladsen forfalder.

Da markederne hørte op, og kildekonerne flyttede, groede pladsen til, for der var jo ingen, der rigtig havde ansvaret for vedligeholdelsen, og det syntes mange var en skam, bl.a. skolebestyrer H. Rasmussen, der i 1911 skrev en interessant artikel i Fyens Stiftstidende, hvor han kraftig appellerede til at få kilden oprenset og sensætningen bragt i orden. Det gav nu ikke anledning til noget initiativ i den retning.

I 1916 omtales kilden i Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens som en af de smukkeste og bedst bevarede i Danmark. Den burde istandsættes og fredes, hedder det. Det sker der heller ikke noget ved!

En artikel af Christine Reimer i Nordfyns Bondeliv 1919 handler om hellige kilder. Hun fortæller at "da den sydvestfynske bane åbnedes, fik den station ved Stenløse, og dette stoppested fik navnet Sct. Clemens Station. En kilde på præstegårdens jord, ganske nærved jernbanens holdeplads, kaldes Sct. Clemens Kilde. Denne kilde ligger romantisk i en dal mellem høje træer, men fremmede rejsende tænker ikke på, at elme- og poppeltræerne vifter med deres grene over et af de gamle, fremragende kildesteder."

Christine Reimer konstaterer videre, at kilden er stærkt forfalden, men at forklaringen måske er den, at man ikke har villet rense kilden op af hensyn til legende børn, de skulle jo nødtigt "komme noget til", som hun skriver. Hun opfordrer "Sognefolket" eller det amtshistoriske samfund til at rydde pladsen op og lade hugge på en sten "Sct. Clemens Kilde".

"Sognefolkets" indsats.

Sognefolket måtte jo være folk, der boede i sognet, og der var da også enkelte, der følte sig forpligtede til at gøre noget, bl.a. de der var valgt til sognerådet og menighedsrådet. Da kilden lå på præstegårdsjorden, var det naturligt, at menighedsrådet var hovedansvarlig, så i oktober 1922, meddeler menighedsrådet kommunen, at det overtager det stedlige tilsyn med "Vitte-Kilde", og rådet freder pladsen. Samme år i december approberer kommunen, at det areal, hvor Helligkilden findes, forbliver ved embedet.

Så nåede man ikke længere i 1922 - og det var jo ikke særlig langt, var der mange beboere i sognet, der mente. Måske er det dem, der har henvendt sig til Odense Turistforening, for i 1927 drøfter menighedsrådet en henvendelse herfra.

Det bliver åbenbart ved snakken, for først i december 1932 nedsættes et udvalg af Hans Jørgensen, Jørgen Jørgensen og A.C. Larsen.

Dette udvalg skal komme med forslag til en særlig ændring af forholdene ved Kildepladsen.

Nøjagtig et år efter (december 1933) afgiver dette udvalg en beretning, og arbejder videre med sagen - i al stilfærdighed, lader det til, for der sker i hvert fald ikke noget, før pastor Balslev den 25. november 1939 skriver til proprietær Hjort, Vestfyn. Han var nemlig kendt for sin store interesse for at bevare gamle minder og havde gennem årene erhvervet sig stor viden og indsigt i historiske og kulturelle bevaringsværdige minder. Herved havde han også fået gode kontakter til Nationalmuseet.

Indsats af proprietær Hjort og pastor Balslev.

Efter alle disse år begyndte tingene pludselig at gå stærkt. Det viser sig, at Hjort er meget interesseret i sagen, han kendte godt kilden og ville besigtige den allerede 8. december 1939. Han lovede at sætte sig i forbindelse med Nationalmuseet, så fredningssten kunne blive påsat. Samtidig var det så heldigt, at præstegårdsforpagter Hansen var medlem af Stenløse-Fangel sogneråd. Han fik rådet gjort interesseret i Kildepladsen og kunne efter et møde fortælle, at sognerådet havde besluttet at ville levere arbejdskraften til rydningsarbejdet. Senere i december måned meddelte Nationalmuseet, at Helligkilden ikke var fredet, men af museets arkiver menes det at fremgå, at Stenløse menighedsråd i 1922 har fredet pladsen. Først når pladsen er sat i sømmelig stand, vil Nationalmuseet opsætte fredningssten.

Renovering af Kildeplads 1940.

Onsdag den 11. september 1940 påbegyndtes om eftermiddagen udgravningen af kilden ved hjælp af to mænd, som sognerådet stillede til rådighed. Arbejdet viste sig at være meget omfattende, det tog i hvert fald mindst 10 arbejdsdage. Hele den udvendige stensætning blev afdækket, derved fandt man trappen, der fra nord fører ned til udløbet af brønden og afløbsrenden. Den bestod af tre trin af tilhugne kampesten. I den sydlige retning fandt man kun det nederste trin, der lå ca. 10 cm. lavere end nederste trin i den første fundne trappe. Mellem de to nederste trin af

trapperne begyndte afløbsrenden, der bestod af tildels tilhugne sten, der danner to lodrette vægge i ca. 50 cm's dybde. Enkelte af de øverste sten manglede.

Sognerådsformand Jørgen Jørgensen og sognepræst O. Balslev drøftede, hvor man skulle få de manglende sten fra. Imidlertid blev der på det tidspunkt arbejdet med de gamle grundsten ved "den gamle skole" (Stenløse Bygade 25), og herfra erhvervede man sten, der blev tildannet, så de kunne passe i helheden.

Stenhuggeren - Peter fra Brændekilde - kom og tog mål. Samtidig begyndte bortkørselen af jorden, en del blev kørt ud i marken, og noget blev kørt op i præstegårdshaven, hvor der blev lavet en stenhøj. Et par dage efter begyndte stenhuggerne omsætningen af brønden, og - skriver sognepræsten - "dette krævede stor agtpågivenhed fra min side, da de ikke havde den fornødne pietet over for stenene, men gang på gang var ved at forgribe sig på dem. Da jeg måtte af sted om eftermiddagen, gik det også galt, og de huggede en ende af den eneste af de gamle overliggere, der fandtes, og anbragte den i bagsiden af brønden. Da jeg næste dag blev klar over det skete, "skældte jeg ud", og beordrede det lavet om, men det sønderhuggede lod sig jo ikke ændre. Den ligger nu på sin gamle, oprindelige plads og er sammen med sin underligger det eneste synlige af de oprindelige sten i brønden. Det er samtidig de to sten, der giver brønden sit præg." Således blev Kildepladsen reableret i 1940.

Når vi kender historien så godt, så skyldes at pastor Balslevs arbejds papirer om udgravningen er afleveret til arkivet.

Kommunens tilbud i 1967.

I årene efter 1945-46 er der stille omkring Kildepladsen, formentlig fordi der ingen problemer har været, først i 1967 hører man noget til den, idet der har været forhandlinger mellem sogneråd og menighedsråd. Sognerådet foreslår, at menighedsrådet vederlagsfrit tilskøder kommunen kildepladsen. Til gengæld tilbyder sognerådet i samarbejde med menighedsråd og

Nationalmuseum at forbedre og regulere forholdene omkring kilden og indpasse denne i et større anlæg samme sted.

Tilbuddet skal ses i lyset af, at sognerådet netop har købt to parceller henholdsvis nord og syd for Sct. Clemens Kilde. Sandsynligvis har glemslens slør - og dermed manglende vedligeholdelse og pasning - atter lagt sig over kilden og dens omgivelser, for menighedsrådet er positivt indstillet over for sognerådets forslag, men trods det bliver sagen alligevel ikke til noget, sikkert nok fordi Kirkeministeriet ikke har villet give tilladelse til afståelse af kildepladsen, så Stenløse Kirke står fortsat som ejer med menighedsrådet som ansvarlig for pladsens vedligeholdelse.

Nyt anlæg i 1988.

I de følgende år gror pladsen efterhånden mere og mere til, det var der heldigvis en del, der mente var synd, for i midten af 1980'erne fik menighedsrådet en henvendelse med forslag til renovering. På samme tid viste det sig, at de store, gamle elmetræer var blevet angrebet af elmesyge. De blev fældet, og en plan for området udarbejdet. I 1988 renoveredes stensætningen ved kilden, og hele området blev

nyanlagt med græs og nyplantede træer til erstatning for de fældede.

For at fuldende værket blev Christine Reimers forslag i 1919 om en sten med indskrift virkeliggjort. Stenen er hentet fra et gammelt kirkegårdsdige ved Stenløse Kirke, og indskriften er hugget med den slags bogstaver, som man brugte i kejser Trajans Rom. Grunden hertil er, at pave Clemens - siger legenden - led martyrdøden i Rom netop under denne kejser. E. Bech Sørensen var primus motor med hensyn til valg af sten og bogstaver og var en kyndig konsulent for menighedsrådet.

Pladsen er naturligvis underkastet de gældende fredningsbestemmelser. Det betyder bl.a., at enhver fældning og nyplantning skal godkendes af Fredningsnævnet. Denne bestemmelse fik iøvrigt i 1991 den absurde betydning, at menighedsrådet først efter et langt tovtrækkeri kunne fjerne et elmetræ, der forlængst var dødt. Iøvrigt må man forudse samme proces, når det næste træ dør. I dag må der ikke plantes mere på stedet. Borde eller bænke må ikke opsættes, hvor hyggeligt det end kunne være, og selvfølgelig må der heller ikke bygges. Anlægget er i dag til stor glæde for mange, og menighedsrådet håber selvfølgelig, at alle vil hjælpe med at værne om det fredfyldte og minderige sted i vort sogn.

JYTTE BOE LARSEN.

Note: Bogstavet K findes ikke i det latinske alfabet, hvorfor det i kirkelige sprogbrug hedder Sct. Clemens. Men Kort- og Matrikelstyrelsen, det tidligere Geodætiske Institut bruger K i Sct. Klemens.

